

Антонюк Н.О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРАВОВОМУ ІНСТИТУТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Інститут звільнення від кримінальної відповідальності породжує наукові дискусії в контексті його можливості відігравати диференціювальну роль. Прихильники і противники такої ролі цього інституту в основному зосереджуються на двох ключових аргументах. Так, частина науковців вважає звільнення від кримінальної відповідальності відправною точкою, від якої можна відлічувати диференціацію кримінальної відповідальності. Решта категорично цьому заперечує, акцентуючи на тому, що неможливо диференціювати те, чого немає, адже якщо кримінальна відповідальність не реалізована та ще й особа звільнена від неї, то немислимою є будь-яка градація такої відсутньої відповідальності.

У дослідженні ми підтримуємо перший підхід і маємо на меті навести аргументи на його користь. Крім того, важливо встановити диференціювальне значення спеціальних підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності за умови позитивної посткримінальної поведінки винного. Також планується дослідити можливість реалізації дійсних цілей диференціації кримінальної відповідальності в контексті формулювання умов звільнення від кримінальної відповідальності. В основному це стосується особливостей звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

За результатами дослідження нами встановлено, що звільнення від кримінальної відповідальності є засобом диференціації останньої. Насамперед цей висновок засновується на початку відліку кримінальної відповідальності з часу вчинення злочину, коли виникає підстава кримінальної відповідальності. Також обґрунтовано необхідність збереження спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності за умови позитивної посткримінальної поведінки особи. Винесення цих підстав з Особливої до Загальної частини Кримінального кодексу України буде суперечити їх спеціальному характеру, який тісно пов'язується з ознаками складу злочину, що виявлено в діянні винного.

Ключові слова: диференціація кримінальної відповідальності, звільнення від кримінальної відповідальності, позитивна посткримінальна поведінка.

Постановка проблеми. Принцип справедливості кримінального права та кримінально-правової політики виражається не лише під час вирішення питання про обсяг негативного кримінально-правового впливу на особу винного, а й тоді, коли постає питання про саму можливість такого впливу. Проте чи реалізується в цій ситуації такий аспект принципу справедливості, як диференціація кримінальної відповідальності? У науковій літературі наведено низку аргументів на підтвердження тези, що інститут звільнення від кримінальної відповідальності міститься поза межами диференціації кримінальної відповідальності, оскільки якщо нема самої відповідальності, то й немає, що диференціювати. Водночас прихильники протилежного підходу вважають звільнення від кримінальної відповідальності одним із елементів, проявів, способів, засобів диференціації кримінальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Фактично в доктрині кримінального права існують дві протилежні позиції щодо диференціювального значення інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Частина науковців розглядає цей інститут як такий, що має диференціювальне значення для кримінальної відповідальності (наприклад, В.К. Гришук [1, с. 42], В.О. Навроцький [2, с. 448], М.І. Хавронюк [3, с. 148]). Інші ж учені заперечують таку можливість (П.П. Андрушко [4, с. 14], П.П. Сердюк [5, с. 887]), тож необхідно навести додаткову аргументацію щодо доцільності або ж недоцільності зарахування цього інституту до засобів диференціації кримінальної відповідальності.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення того, чи має інститут звільнення від кримінальної відповідальності диференціювальне

значення. Також планується дослідити загальні та спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності й зробити висновки щодо доцільності їх передбачення в чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК), наявності в кожному з видів звільнення від кримінальної відповідальності ознак, притаманних диференціації кримінальної відповідальності загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочнемо аналіз означеного питання із з'ясування місця інституту звільнення від кримінальної відповідальності в диференціації кримінальної відповідальності загалом.

Т.О. Леснієвські-Костарева пояснює зарахування звільнення від кримінальної відповідальності до диференціації останньої тим, що всі види звільнення від кримінальної відповідальності покликані створювати в законі різні міри відповідальності. На нижньому ступені, пише вчена, мінімальна міра покарання є нікчемною, тому особу варто звільнити [6, с. 129]. Натомість А.В. Єндольцева вбачає у звільненні від кримінальної відповідальності «радикальний» засіб диференціації в контексті відмови держави від офіційного осуду через обвинувальний вирок [8, с. 76].

Ми ж вважаємо, що диференціація як кримінально-правове явище повинна мати свої межі, за якими варіативність негативного впливу на особу засобами кримінальної відповідальності неможлива. Цією межею є інститут звільнення від кримінальної відповідальності. Таке вирішення питання стає більш очевидним, якщо врахувати той факт, що кримінальна відповідальність як потенційна можливість окремих негативних кримінально-правових заходів починається з моменту вчинення злочину [8, с. 173]. Як тільки в діянні особи об'єктивуються необхідні ознаки складу злочину, виникає підстава кримінальної відповідальності. З появою підстави для реалізації форм кримінальної відповідальності необхідно виконати процесуальні заходи для того, щоб надати їм законного підґрунтя. Отже, між набранням вироком законної сили й моментом виникнення підстави кримінальної відповідальності існує обумовлена законодавцем можливість реалізації того чи іншого кримінально-правового сценарію впливу на особу.

Своєрідний штучний розрив між моментом учинення злочину й набранням законної сили обвинувальним вироком, коли відповідальність формально не закріплена, заснований виключно на процесуальних особливостях. Відмова визна-

вати диференціацію на цьому етапі нівелюватиме саму сутність кримінальної відповідальності, яка пов'язується не лише з процесуальною формою, а й із матеріальним змістом. І цей зміст існує об'єктивно, безвідносно до процесуальної форми. Остання лише об'єктивує його. У такому контексті ідея визнати звільнення від кримінальної відповідальності засобом диференціації кримінальної відповідальності виглядає цілком логічною й цілісною.

З іншого боку, диференціація кримінальної відповідальності як прерогатива законодавця повинна забезпечувати різне вирішення питань кримінальної відповідальності особи залежно від характеру та ступеня суспільної небезпеки скоєного й (або) особи винного. В інституті звільнення від кримінальної відповідальності на етапі вирішення питання про застосування його норм ця градація є доволі обмеженою, адже допускається або звільнення від відповідальності, або реалізація останньої.

Отже, звільнення від кримінальної відповідальності є засобом диференціації останньої. Закріплення цього інституту в КК дає законодавцеві змогу по-різному вирішувати питання відповідальності (принаймні в частині її реалізації) щодо особи, для якої вже виникла підстава кримінальної відповідальності. Звільнення від кримінальної відповідальності фактично становить мінімальну межу, з якої стає можливим диференційований вплив законодавця на особу.

Чинний КК передбачає загальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності (визначені в Загальній частині КК) та спеціальні (визначені в Особливій частині КК). Також підстави звільнення можуть бути імперативними або дискреційними, тобто такими, що застосовуються на розсуд суду; умовними й безумовними [9, с. 62–64]. Хоча звільнення від кримінальної відповідальності як засіб диференціації кримінальної відповідальності передбачає лише два можливі варіанти наслідків для особи, проте в самих умовах звільнення криється набагато більше ознак диференціації кримінальної відповідальності.

Так, по-перше, обмежується коло злочинів, за які особу можна звільнити від кримінальної відповідальності з більшості загальних підстав, окрім впливу строків давності. Тож диференційовальний характер заохочувальної норми проявляється ще й у тому, що її застосування залежить від того, який саме злочин учинено. Відмежування цього кола злочинів забезпечується як указівкою

на форму вини та ступінь тяжкості злочину, так і вказівкою на негативну ознаку – невчинення корупційного злочину. Утім коли йдеться про строки давності, то диференційований підхід правотворця простежується ще чіткіше. Наприклад, тривалість строків ставиться в залежність від ступеня тяжкості злочину й поведінки особи. Остання ж впливатиме на переривання (вчинення нового злочину) чи зупинення (переховування від слідства й суду) цих строків. Також диференційовано можливість урахування строків у разі вчинення злочинів, за які передбачено довічне позбавлення волі.

По-друге, для більшості загальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності (окрім впливу строків давності) має значення вчинення злочину вперше. Отже, диференційований підхід буде забезпечений більш суворим ставленням до визначення правової долі винного в разі множинності злочинів. Що ж стосується строків давності, то вчинення нового злочину призведе до переривання строків та обчислення їх за кожен злочин заново, що теж має диференціувальний вплив.

Утім, незважаючи на таке різноманіття правил і комбінацій, ми не можемо визнати диференціацію кримінальної відповідальності в частині звільнення від кримінальної відповідальності задовільною. Насамперед це стосується такої ознаки, як учинення злочину вперше. У літературі вже неодноразово відзначали, що таке формулювання закону є вкрай невдалим, адже воно допускає безкінечне звільнення від відповідальності з відповідною втратою попереднім злочином свого кримінально-правового значення [10, с. 154]. Очевидним вирішенням проблеми необмеженого застосування цього інституту, на думку О.О. Дудорова, було б введення так званого «мораторію» [11, с. 127] на звільнення від кримінальної відповідальності впродовж певного часу після попереднього звільнення. Інакше факт звільнення, який уже мав місце, свідчитиме про недостатність застосованих до особи заходів впливу, спрямованих на її виправлення.

Однак у цій частині варто зробити важливе застереження. Ми вважаємо, що такий «мораторій» не повинен поширюватися на всі без винятку підстави звільнення, а лише на ті, які за своєю сутністю є заохоченням. Дійсно, вплив строків давності та зміна обстановки – це підстави звільнення, які виникають об'єктивно, у силу зовнішніх сил, що винна особа змінити не спроможна. Тому враховувати застосування таких підстав

звільнення під час вирішення питання про «мораторій» несправедливо, адже винний нічого не вчиняє для реалізації цих підстав: він не може зупинити чи прискорити час, не може впливати на втрату діянням суспільної небезпеки чи на своє сприйняття як суспільно небезпечного. Навіть намагання особи виправитися, утримання від учинення інших злочинів, відсутність переховування від слідства й суду не впливають на ті обставини, які відбудуться поза їх вільним вибором, адже суспільна небезпека – категорія об'єктивна. Утім у ситуації з утратою особою суспільної небезпеки, усе ж вважаємо, що й сам винний може докласти певних зусиль, щоб його можна було визнати таким, що втратив суспільну небезпеку. Це може бути й працевлаштування, вступ на навчання, створення сім'ї, освоєння нової професії тощо. З іншого боку, ці дії винного можуть, на думку суду, і не призвести до втрати суспільної небезпеки. Тому хоча певний елемент заохочення й наявний у такій підставі звільнення від кримінальної відповідальності, як зміна обстановки, але цей елемент, по-перше, не конкретизований (закон не прописує алгоритму дій, які призведуть до успішного результату), по-друге, ця підстава звільнення є диспозитивною, тому жодні дії особи не можуть бути гарантією стовідсоткового визнання її судом такою, що втратила суспільну небезпеку.

Наступним проблемним моментом є регламентація правил впливу строків давності для злочинів, за вчинення яких може бути застосоване довічне позбавлення волі. Таке питання вирішує суд. У разі неможливості застосування давності довічне позбавлення волі не може бути призначене.

З огляду на колосальний розрив між позбавленням волі строком на 15 років і довічним позбавленням волі, вважаємо, що визначений ст. 49 загальний строк давності є надто коротким. Суд може опинитися в ситуації, коли він не зможе призначити винному справедливе покарання. Так, ЄСПЛ прийняв велику кількість рішень, у яких констатовано порушення ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод 1950 року в частині забезпечення права на захист. Як наслідок, Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП ВС) переглянула кримінальні справи за виключними обставинами й прийняла велику кількість постанов, у яких застосувала *restitutio in integrum* і направила справи на новий розгляд. Рісими, які об'єднують усі ці справи, є те, що засудженими вчинено велику кількість умисних убивств та інших особливо тяжких злочинів, за які їх засуджено до

довічного позбавлення волі. Водночас ЄСПЛ фактично зобов'язує Україну повторно переглянути всі винесені обвинувальні вироки за злочини, які вчинені 17–20 років тому. Тож виникає запитання: якщо судами буде все ж констатовано, що певні особи вчинили умисні вбивства тощо, то чи повинні вони застосовувати положення ст. 49 КК? Одразу треба констатувати, що наукових досліджень у цьому аспекті взагалі не проводилося. На нашу думку, у зв'язку з тим що перегляд в означених справах здійснюється у виключному (екстраординарному) порядку, положення про давність притягнення до кримінальної відповідальності застосовуватися взагалі не повинні. Видається, що законодавець формулював положення ст. 49 КК для класичних ситуацій: традиційного розгляду кримінального провадження судами першої, апеляційної та касаційної інстанцій. Ми ж ведемо мову про виключний перегляд. Ці ж міркування застосовні й щодо перегляду за нововиявленими обставинами, який теж міститься поза класичною тріадою судових розглядів. Тому, на нашу думку, законодавцю варто конкретизувати, що строки, передбачені в ст. 49 КК, не застосовні до екстраординарних переглядів (перегляду за виключними та нововиявленими обставинами), щоб забезпечити однакове розуміння тексту КК.

Позитивним кроком законодавця було внесення змін до ст. 49 КК в частині незастосування давності в разі вчинення деяких злочинів. Водночас уважаємо, що чинній редакції ст. 49 КК не вистачає ще більш диференційованих підходів до визначення давності за особливо тяжкі злочини. Переконані, що такий строк давності має становити щонайменше 25 років. Законодавець має бачити й прописати в кримінальному законі різницю між строком давності притягнення до кримінальної відповідальності за умисне вбивство з корисливих мотивів одного потерпілого з умисним убивством малолітньої особи, убивством двадцяти потерпілих тощо. Для переконання в доцільності такої диференціації строків достатньо ознайомитися з відповідною судовою практикою [12; 13; 14; 15]. Станом на сьогодні строк давності для змодельованих випадків однаковий – 15 років.

Наступна особливість диференціації кримінальної відповідальності в розділі IX Загальної частини КК пов'язана з категорією корупційних злочинів, які становлять виняток для застосування більшості норм відповідного інституту. Цей підхід законодавця загалом не знаходить заперечень у літературі [16, с. 280; 17; 18, с. 33;

19, с. 166; 20, с. 13; 21, с. 391]. Проте близько половини таких злочинів (згідно з приміткою до ст. 45 КК) є злочинами невеликої тяжкості, хоча трапляються в цьому переліку й тяжкі та особливо тяжкі злочини. Виникає питання: чому наслідки для особливо тяжкого злочину та злочину невеликої тяжкості є однаковими в тому контексті, що особу не можна буде звільнити від кримінальної відповідальності? Яку загалом мету переслідує законодавець, установлюючи таку заборону? Очевидно, що важко буде сподіватися на позитивну посткримінальну поведінку в разі відсутності підстав для звільнення від кримінальної відповідальності. Крім того, якщо ці злочини настільки небезпечні, що за їх учинення нераціонально звільняти від кримінальної відповідальності, то, можливо, є потреба переглянути розмір санкцій за їх учинення? Такий стан загалом ламає систему, за якої лише найбільші, «вузлові» ознаки враховуються для загальних правових наслідків, як-от: форма вини чи ступінь тяжкості. Слушно пише О.О. Дудоров, що відповідні положення КК мають чітко виражений казуїстичний характер, не маючи нічого спільного з ідеєю системності кримінального права.

На нашу думку, окремі винятки з інституту звільнення від кримінальної відповідальності можуть бути виправдані. Проте ці винятки мають бути ретельно вивіреними та спільномірними одне з одним, а не лише штучно об'єднаними за однією спільною ознакою.

Часто звучать ідеї про доцільність відмови від спеціальних підстав звільнення шляхом типізації відповідних ознак і винесення їх до Загальної частини, а також визнання їх підставами звільнення від покарання. Нам видається цей крок не цілком виправданим. По-перше, спеціальні підстави звільнення диференціюють кримінальну відповідальність точково, саме в тих конкретних випадках, коли це потрібно й бажано для забезпечення інтересів усіх учасників правовідносин і забезпечення загальної справедливості. По-друге, злочини, за вчинення яких передбачено спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності, істотно відрізняються за ознаками свого складу. Важко, наприклад, уявити, як типізувати умови звільнення за шпигунство (ст. 114 КК), ухилення від сплати податків (ст. 212 КК) та незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту (ст. 309 КК). По-третє, існують ризики, що через неможливість типізації ознак окремі підстави звільнення виключать із КК, що навряд чи сприятиме виконанню його завдань. Т.О. Леснієвські-

Костарева стверджує, що неможливо стимулювати позитивну посткримінальну поведінку, якщо не гарантувати звільнення від кримінальної відповідальності [6, с. 136]. Урешті, держава й суспільство повинні бути зацікавлені в такій поведінці, оскільки виконання обов'язку чи утримання від злочину часто більш вигідне, ніж притягнення до відповідальності.

Висновки. Вивчення інституту звільнення від кримінальної відповідальності свідчить про те, що законодавець ураховує цей засіб для диференціації кримінальної відповідальності.

Звільнення від кримінальної відповідальності знаходиться на нижчому щаблі можливої градації відповідальності й слугує засобом диференціації останньої. Значною мірою цей стан справ обумовлюється моментом, із якого можна вести

мову про кримінальну відповідальність загалом. Оскільки законодавець описує кримінально правові наслідки як потенційні, пов'язані зі злочинном, то й відповідальність у кримінальному законі диференціюється з огляду на можливі варіанти її застосування судом.

Відмову від спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності шляхом передбачення їх у Загальній частині через використання типізованих ознак навряд чи можна цілком реалізувати, адже всі спеціальні підстави звільнення кардинально відрізняються між собою як за умовами звільнення, так і за ознаками складів злочинів, зі змістом яких пов'язане успішне виконання цих умов. Тож реалізація такого підходу може призвести до відмови від заохочувальних норм щодо цілої низки злочинів.

Список літератури:

1. Гришук В.К. Поняття диференціації кримінальної відповідальності. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення* : матеріали Міжнародного симпозиуму, 11–12 вересня 2009 року. Львів : ЛьвДУВС, 2009. С. 40–43.
2. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
3. Хавронюк М.І. Диференціація кримінальної відповідальності або чи не очікує Україну соціальна катастрофа? *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення* : матеріали Міжнародного симпозиуму, 11–12 вересня 2009 року. Львів : ЛьвДУВС, 2009. С. 147–151.
4. Андрушко П.П. Поняття та види диференціації кримінальної відповідальності. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення* : матеріали Міжнародного симпозиуму, 11–12 вересня 2009 року. Львів : ЛьвДУВС, 2009. С. 11–16.
5. Сердюк П.П. Диференціація кримінальної відповідальності: проблема вибору концепту *Філософія права*. 2013. № 1. С. 882–892.
6. Лесниевски-Костарева Т.А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. Москва : Норма, 1998. С. 296.
7. Ендольцева А.В. Утрата лицом своей прежней общественной опасности как условие освобождения от уголовной ответственности. *Юрист-Правовед*. 2016. № 6. С. 73–78.
8. Антонюк Н.О. Концепції розуміння кримінальної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 170–175.
9. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності. Монографія. Київ : Атіка, 2004. С. 62–64.
10. Кругликов Л.Л., Васильевский А.В. Дифференциация ответственности в уголовном праве. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2002. 300 с.
11. Дудоров О.О., Письменський Є.О. Звільнення від кримінальної відповідальності і звільнення від покарання та його відбування: кримінально-правова характеристика. *Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці)*. Київ : Ваіте, 2017. 872 с.
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17 квітня 2019 року. Справа № 1-23/05. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/81585698>.
13. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 травня 2018 року. Справа № 1-13/2002. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/74158440>.
14. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 травня 2018 року. Справа № 1-16/06. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/74440129>.
15. Рішення ЄСПЛ у Справі «Скоморохов проти України» (заява № 58662/11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e43.
16. Горпинюк О.П. Деякі шляхи вдосконалення кримінально-правових норм про корупційні злочини та інші посягання, пов'язані зі службовим зловживанням. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична»*. 2016. Вип. 2. С. 275–282.

17. Захарчук О.З. Нормативне закріплення корупційних злочинів за законодавством України та їх класифікація URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/30047/1/007_033_038.pdf.
18. Михайленко Д.Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 582 с.
19. Огерук І.С. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та Республіки Молдова у сфері протидії корупції. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія «Право»*. 2018. № 5. С. 162–167.
20. Савченко А.В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика) : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 168 с.
21. Тютюгін В.І., Косінова К.С. Поняття та ознаки корупційних злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1 (4). С. 388–396.
22. Дудоров О.О. Дискусійні аспекти конституційності інституту звільнення від кримінальної відповідальності. *Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці)*. Київ : Ваіте, 2017. С. 872.

Antoniuk N.O. DIFFERENTIATION OF CRIMINAL RESPONSIBILITY IN THE CONTEXT OF LEGAL INSTITUTE OF EXEMPTION FROM CRIMINAL RESPONSIBILITY

Legal institute of exemption from criminal responsibility brings to life scientific disputes about its possibility to fulfill differentiating role. Those scientists who either support or reject such a role of this legal institute usually pay their attention to two key arguments. So, some researchers consider exemption from criminal responsibility as the starting point to scale differentiation of criminal responsibility. The rest are categorically objecting this, pointing out that it is impossible to differentiate absent responsibility. Though, if criminal responsibility is not implemented and person is exempted from it, any scaling of such a liability is unbelievable.

In this research we support the first approach and set ourselves an aim to find arguments in its support. Furthermore, it is necessary to research differentiating role of special grounds for exemption from criminal responsibility taking into account positive post-criminal behavior of the guilty person. Also, it is planned to study possibilities for implementation of the real goals of differentiation of criminal responsibility in the context of formulation of conditions of exemption from criminal responsibility due to the statute of limitations expiration.

As the result of our research we found out that exemption from criminal responsibility is the remedy of differentiation of criminal responsibility. To begin with, this conclusion is based on the understanding of beginning of criminal responsibility with moment of committing a crime, when the grounds of criminal responsibility occur. Also, the necessity to preserve special grounds of exemption from criminal responsibility taking into consideration positive post-criminal behavior is suggested. Envisaging these grounds in General Part of the Criminal Code of Ukraine would object their special character, tightly connected with the features of the body of the crime, found in the actions of the guilty person.

Key words: *differentiation of criminal responsibility, exemption from criminal responsibility, positive post-criminal behavior.*